

Doktorand: Jitka Jeníková

Název disertační práce: Obraz sexuality v moderním arabském románu (The Image of Sexuality in Modern Arabic Novel)

Vedoucí práce: Doc. PhDr. František Ondráš, Ph.D.

Oponent: PhDr. Iva Lišková, Ph.D.

Posudek oponenta

Předložená disertační práce se věnuje interpretaci sexuálních motivů v arabsky psaných románech vydaných v poměrně širokém období let 1934-2009. Analyzuje třicet arabských románů, které pokrývají v podstatě celé období od počátků vzniku arabského románu až do současnosti. Některé z analyzovaných románů byly přeloženy do českého jazyka, většina z nich nikoli. Autorka disertační práce ukazuje vývoj pohledu na sexualitu během výše uvedených více než sedmdesáti let, přičemž také poukazuje na historický a sociokulturní vývoj dané oblasti, který měl pro pohled na tuto problematiku zásadní význam, ale také na západní, nearabské vlivy. Práce je věnována choulostivým tématům, jakými jsou např. mužská a ženská homosexualita, masturbace, potrat, vražda ze cti, prostituce, ženská obřízka aj. Autorka se také zabývá vztahem společnosti k uvedeným jednotlivým oblastem sexuality, všímá si zvyků, pověr, avšak soustřeďuje se také na náboženský postoj k nim; cituje z náboženských textů. Podrobně se také zabývá arabskou terminologií pro tuto lexikální oblast, a to jak spisovnou tak i hovorovou.

Islám zahrnuje naprosto všechny oblasti lidského života, je nedílnou součástí každodennosti muslima, není tedy divu, že věnuje velkou pozornost také sexualitě. Stanovuje povolené a nepovolené i v těch nejintimnějších záležitostech, tato témata jsou zahrnuta ve zdrojích islámského práva *šarí'a* (v Koránu i sunně), a dále jsou podrobněji rozebírána islámskou právní vědou (*fiqh*). Je příznačné, že sexualitě se hojně věnují i nejkonzervativnější islámské směry, mezi něž patří např. salafismus. Posedlost některých současných salafistických duchovních intimními otázkami pak vedla k tomu, že jsou někteří z nich posměšně nazýváni „šejchy menstruace“.

Jeden z nejdůležitějších představitelů puristického směru salafíje, velký znalec hadísů a islámské právní vědy *fiqh* Muhammad Násiruddin al-Albání (1914-1999), vydal také sbírku hadísů s výkladem, věnovanou problematice sexuality v manželství, která je dodnes překládána do mnoha jazyků (v angličtině vyšla pod názvem *The Etiquettes of Marriage*). Jak správně uvádí autorka předkládané práce, na rozdíl např. od křesťanství, není islámský pohled na sexualitu omezen pouze na prostředek k plození potomků, nýbrž dává mužům i ženám právo na sexuální prožitek, rozkoš, avšak uzavírá ho velmi přísně do přesně stanovených hranic manželského soužití. Tresty za překročení těchto mravnostních hranic (drakonické šariátské i zvykové tresty za nevěru, homosexualitu) jsou pak častým námětem literatury, v současnosti se stávají jedním z klíčových témat médií, prohlubují islamofobii a stěžují vzájemné pochopení a toleranci mezi muslimským a nemuslimským světem.

Doktorandka hovoří také o teorii orientalismu, způsobu, jakým Západ hledí na Východ, a který došel velkých změn: zatímco v období kolonialismu byl Orient viděn jako svět harémů a s nimi spjatého sexu (v této souvislosti zde je uveden i Foucaultův pohled na arabsko-muslimskou společnost jako na *ars erotica*), v dnešní době jsou v rámci „orientalistického“ náhledu vydávány často ženské autorky, které píšou o Východu tak, jak od nich očekává západní čtenář – častými tématy se tak stává např. násilí na ženách, jejich nerovnoprávné postavení v muslimském světě apod. Vystává zde pak možná otázka, kdo je zamýšleným recipientem těchto knih? Je to úzká vrstva inteligence v muslimských zemích (o velmi omezené čtenářské obci v muslimských zemích a vysokém procentu ngramotnosti hovoří i sama autorka disertační práce), či spíše právě „západní“ čtenář?

Doktorandka se věnuje jak mužským, tak ženským romanopiscům, což vybízí k interpretaci především na základě genderu. Jasně se zde nabízí analýza prvků feminismu, a sice jeho nesekulární, muslimské verze, a jeho odraz v interpretované literatuře. Doktorandka toto téma otevírá v úvodní části práce, v kapitole „Ženská literární tvorba“, avšak v samotné interpretační části se tomuto pohledu na uvedená díla věnuje spíše jen ve stručnosti, což však může být dáno i velkým množstvím analyzovaného materiálu. Samy představitelky muslimského ženského hnutí se povětšinou staví k západnímu feminizmu odmítavě. Jako příčinu nerovnoprávnosti a misogynního pohledu na svět nevidí islám jako takový (na rozdíl od převládajícího názoru v nemuslimském světě, že špatné zacházení se ženami pramení se samotného učení islámu), nýbrž v „patriarchálním“ islámu, tedy islámu, který byl pokroucen

muži. Představitelky tohoto myšlenkového proudu se proto vracejí k „islámu babiček“, islámu předávanému ženami (čelní představitelkou tohoto směru je v této práci mnohokrát citovaná Nawal as-Sa'dawí, dále Leila Ahmad, Fátima al-Mernísí aj.). Lze se pokusit také o srovnání se západními feministickými teoretiky: někteří soudí, že vůbec celé literární dějiny jsou nahlíženy z patriarchálního úhlu, a proto je kladně hodnoceno pouze to, co tomuto úhlu odpovídá. Jak přesvědčivě ukazuje autorka této disertační práce, ve většině románů (stejně jako v realitě) jsou těmi, kdo vyžadují tradiční přístup k sexualitě právě ženy (např. kap. věnující se ženské obřízce), de facto tak přejímají patriarchální přístup. Zde by se nabízelo také hlubší zamyšlení nad tématy, motivy a jejich zpracováním, srovnání mužského a ženského pohledu, třebaže je to v této práci stručně nastíněno v jednotlivých kapitolách. Elaine Showalter hovoří o „speciální koncepci ženské estetiky.“¹ Dá se o něčem takovém hovořit i v rámci arabských autorek románů, a to i za předpokladu, že období, v němž se rozvíjí arabsky psaná ženská literatura, není tak dlouhé, jako tomu je v západní literatuře? Nazírají ženské arabské autorky svět skutečně ženskýma očima, ženským myšlením, ženským hodnotovým systémem či přejatým mužským náhledem?

Fatima al-Mernísí (1940-2015) již v roce 1975, ve své disertační práci nazvané „Za závojem“ analyzuje hadísy a snaží se tak dokázat, že „tichá, pasivní a poslušná žena“ je až konstruktem muslimských duchovních. John Stuart Mill a Harriet Taylor hovořili o možnosti volby: žena se podle nich musí rozhodnout buď pro domácnost nebo pro profesi, pokud se žena chce vyrovnat muži, musí být jako on.² Mgr. Jeníková v rozborech děl ukazuje, že jejich hrdinky za své poklesky (ztráta panenství, nevěra aj.) tvrdě zaplatí, někdy i životem, zatímco muži za toto svoje chování nejsou nijak potrestáni. Jako by vyrovnání se mužům v sexuální oblasti vedlo k naprosté destrukci. Vítězí ty hrdinky, které si zachovají čest. Zajímavé je také pojetí ženské sexuality, jakožto čehosi živelného, ničivého, jak je několikrát zmíněno v této práci. Tato představa zcela souzní s představou J. J. Rousseau³, podle níž jsou ženy spjaté s přírodou a muži s kulturou. V této souvislosti by mohl být námětem k diskuzi při obhajobě

¹ Showalter, Elaine. Introduction, In: *The New Feminist Criticism*. [ed. E. Showalter] Pantheon Books, New York 1985, p. 7.

² Gatens, M., *Feminism and Philosophy*. Kap. What the Human Species May Be Made. s. 27-47.

³ *Ibid.*, Kap. But for her Sex, a Woman is a Man, s. 9-26.

této práce právě feminismus v muslimském pojetí a jeho případné srovnání se „západním feminismem“ a jeho odraz v románové tvorbě, tak jak bylo nastíněno v disertační práci.

Práce je velmi přínosná, neboť se věnuje tématu, který byl dlouho dobou zcela tabuizován, a neexistují souhrnné literárně teoretické práce, které by se této problematice věnovaly.

Doktorandka si výborně poradila s velkým množstvím studijního materiálu v arabském jazyce a s odbornou literaturou v jazycích dalších. Po formální stránce velice dobře zvládla skloubení chronologického pohledu na vytčené téma s rozdělením na kapitoly podle jednotlivých motivických oblastí. Své myšlenky opírá o vlastní, velmi zdařilé překlady ukázek z uvedených děl.

Závěrem je možno konstatovat, že tato práce zcela splňuje obsahové i formální požadavky kladené na disertační práci, proto tuto práci doporučuji k obhajobě a navrhuji klasifikaci „prospěla“.

12. 3. 2017

PhDr. Iva Lišková, Ph.D.